

EN KONTROVERSIEL, DOMESTICERENDE ØVERSÆTTELSE AF ODYSSÉEN

AF MARCEL LYSGAARD LECH, LEKTOR VED KLASSISKE
STUDIER PÅ SDU OG DAVID BLOCH, PROFESSOR VED
SAXO-INSTITUTTET PÅ KU

The Odyssey

Homer (oversat af Emily Wilson)

W. W. Norton & Company, 2018

Emily Wilsons nyoversættelse af *Odysseen* er speciel på flere måder. Den vigtigste er, at hun selv lægger stor vægt på, at det er den første engelske oversættelse af *Odysseen* foretaget af en kvinde og åbent fremhæver, at det *har stor betydning* for indholdet af oversættelsen. Dette er mildt sagt et kontroversielt, men også et spændende udgangspunkt, uanset om man mener, at det er en god idé, en berettiget tilgang eller et decideret forkert grundlag. Vi håber her at kunne gøre positivt rede for alle synspunkter – særligt fordi den ene af os mener, at oversætteren forcerer sin helt egen fortolkning ned over teksten og på den måde snyder den læser, der ikke selv kan læse oldgræsk, mens den anden af os mener, at Wilson er berettiget til at gå til oversættelsen på denne måde, og at hun — i modsætning til langt de fleste oversættere — lader læseren forstå, hvad det er, hun vil gøre med sin oversættelse og åbner for nogle nye perspektiver i forståelsen af *Odysseen*. Den konklusion, vi kan være helt enige om, er, at oversættelsen vil dele vandene, og i hvert fald kan man ikke uden videre afvise Wilson som en ukvalificeret oversætter. Hun har tidligere oversat adskillige klassiske tekster, og hun har stort kendskab til oversættelsesteori, et emne, som hun i øjeblikket skriver en bog om. Hendes oversættelse af *Odysseen* har derfor fortjent en anmeldelse, og som universitetsansatte med specialer i oversættelse af klassiske tekster ønsker vi således at behandle den grundigt.

Bogen indeholder en grundig introduktion til forskellige problematikker i Homerforskningen og -forståelsen, “Translator’s note”, kort, selve oversættelsen, noter, ordliste og “acknowledgments”, og selve bogen er generelt flot og velproduceret. Kortene er fine, men ikke så væsentlige, og noterne er kortfattede og virker lidt tilfældigt udvalgt. Ordlisten er til gengæld særdeles grundig og nyttig til opslag.

Indholdet af den grundige introduktion til Homerforskningen og forståelsen af teksten er i mange henseender nyttigt, men skal også bruges meget varsomt. En stor del af indledningen er kontroversielt

stof, uden at det bliver angivet, at det er kontroversielt, og den indeholder også regulære fejl. F.eks. er diskussionen af epos-begrebet tvivlsom, og etymologien af *ennepe* og *epos* er ikke helt korrekt. Ligeledes er Wilsons diskussion af det vigtige epithet – dvs. smykkende adjektiv – om Odysseus, *polytropos*, forkert, ordet bruges ikke “ofte” om Odysseus, men kun to gange hos Homer.

Desuden er det stærkt uhensigtsmæssigt, at Wilson åbenlyst opfatter denne introduktion som en beskrivelse af *Stand der Forschung*, selvom der ikke henvises til bestemte forskere og værker, og det kan diskuteres, om den faktisk beskriver den nuværende situation.

Wilson's teoretiske tilgang til oversættelse udtrykkes flere gange i indledningen. F.eks. skriver hun på side 82:

There is often a notion, especially in the Anglo-American world, that a translation is good insofar as it disguises its own existence as a translation; translations are praised for being “natural.” I hope that my translation is readable and fluent, but that its literary artifice is clearly apparent.

Man kan mene, at dette er en urimelig tilgang, men man må rose Wilson for hendes klarhed. Hun ønsker, at læseren er opmærksom på, at dette er en oversættelse, men vel at mærke en oversættelse, hvor læseren også skal vide, at der er en *oversætter*. På denne måde skriver hun sig også ind i en oversættelsesteoretisk diskussion, der især er udviklet af oversætteren og oversættelsesteoretikeren Lawrence Venuti. Ifølge ham har “den usynlige oversætter” ofte været et ideal, men han ser dette som en fejl, og Wilson undgår netop at falde i fælden. Det betyder dog for os som læsere, at vi skal være meget opmærksomme på, at det foreliggende værk både er Homer *og* Emily Wilson! Det kan måske også udtrykkes sådan, at fortolkning spiller en endnu større rolle i Wilsons oversættelse end normalt, men i virkeligheden er dette i sig selv ikke så kontroversielt, for alle er enige om, at fortolkning er en integreret del af enhver oversættelse. Wilson adskiller sig derfor højst i graden af fortolkning og ikke i det faktum, at der *er* fortolkning i oversættelsen.

De homeriske digte er særprægede tekster, som er blevet til som mundtlig digtning, udviklet over mange år og derpå endelig nedskrevet. (Den præcise datering er omdiskuteret, men i den internationale forskning, som Wilson repræsenterer, antages det normalt at være sket ca. 700 f.Kr.) Det betyder, at stillejer og ordbrug umiddelbart virker meget mærkelige på læsere af den græske tekst, og det første, en Homer-oversætter typisk vil skulle tage stilling til, er derfor — som Wilson også fremhæver — *stil*. Herunder hører især to punkter: for det første generel tone og stilniveau og for det andet versemål.

Om det første kan Wilson virke lidt tvetydig. På den ene side skriver hun i sin indledning, at hun stræber efter at fange den enkle, homeriske stil. På den anden side kalder hun på side 1 også digtet “elevated in style, composed entirely in a regular poetic rhythm [...], and its vocabulary was not that used by ordinary Greeks in everyday speech”. Der er ikke nødvendigvis en modsætning her, eftersom Homer utvivlsomt er enkel i sin syntaks, men stadigvæk skriver i et højere stilleje end standardgræsk fra den klassiske periode. Wilson fokuserer på enkeltheden, idet hun på side 82 forkaster den tilgang, som kan føres tilbage til Alexander Pope (1688-1744), hvor det antages, at de homeriske digte skal være “grand, ornate, rhetorically elevated”:

My translation is written in a style that echoes the rhythms and phrases of contemporary anglophone speech. [...]. My use of contemporary language — rather than the English of a generation or two ago — is meant to remind readers that this text can engage us in a direct way, and also that it is genuinely ancient.

Derudover har Wilson en kontroversiel grund til at oversætte på denne måde, som hun formulerer på den følgende side:

My translation is, I hope, recognizable as an epic poem, but it is one that avoids trumpeting its own status with bright, noisy linguistic fireworks, in order to invite a more thoughtful consideration of what the narrative means, and the ways it matters.

Dette er særdeles bemærkelsesværdigt, for hun synes hermed at sige, at hun nedtoner sproget, fordi hun vil sikre sig, at læseren fokuserer på indholdet.

Stilen i oversættelsen er ganske rigtigt simpel, nærmest dagligdags med ord som “kebab” og “pirate”, og der er ingen tvivl om, at hun opnår det, hun vil: at møde sine læsere på et niveau, hvor sproget ikke er en hindring for fortolkning. Hendes oversættelse er faktisk både behagelig og flot engelsk poesi, hvilket anmeldere da også har rost hende for. Det vil imidlertid være et rimeligt spørgsmål, om Wilson forsimples den homeriske diktion i en grad, så den homeriske virkning forsvinder. Homers digte havde et stilleje, der er markant anderledes end græsk dagligdagsprog, hvilket måske ses tydeligst i græsk korlyrik, som indeholder utallige homeriske ekkoer. Man skal også bemærke, at filosofen Aristoteles i kapitel 22 af *Poetikken* anser netop det fremmede vokabular som et kendetegn ved episk poesi, og som det, der løfter det homeriske sprog ud over talesproget.

Det andet punkt ser Wilson imidlertid også, da hun siger, at hun på side 84 håber, at “there is in my translation, as in the original, a wide range of stylistic registers”. Henvisninger til relevante steder i oversættelsen ville her have været gode, for det forekommer os ikke oplagt, når vi læser hendes tekst, at det rent faktisk er tilfældet.

Hvad angår versmålet, benytter Wilson jambiske pentametre til at oversætte de homeriske daktyliske heksametersvers, hvilket kan virke sært for os danskere, hvis standardoversættelser (Christian Wilsters fra 1837 og Otto Steen Dues fra 2002) begge er skrevet på heksametersvers. For den engelsktalende læser vil jambiske pentametre imidlertid være et normalt og velkendt episk versemål. Af samme grund virker Wilsons løsning også ganske udmærket og giver en god afvekslende rytme i sproget. Udfordringen bliver, at det græske versemål, dvs. det daktyliske heksameter, indeholder 1/3 flere stavelser end de jambiske pentametre, og Wilson ønsker, at der skal være samme antal vers i oversættelsen som i den græske originaltekst (hvilket dog ikke altid lykkes). Wilson er imidlertid i både positiv og negativ forstand en kreativ oversætter, så formentlig generer det hende ikke i så høj grad at måtte forbigå en del af de græske ord i stilhed eller ty til omskrivninger. Når hun f.eks. bruger “boy” om Telemachos og “sir” i tiltalen af mænd, kan det opfattes som en løsning på problemet. F.eks. hedder det henimod slutningen af 1. sang, at “the boy said soberly, ‘Eurymachus, ...’”, mens der hos Due står: “Da tog den kløgtige knøs Telemachos ordet og svared”. Verset lyder på græsk: τὸν δ’ αὖ Τηλέμαχος πεπνυμένος ἀντίον ἦῤδα, og man kan derfor se, at Wilson skriver “boy” i stedet for “Telemachos”, som det faktisk står direkte i teksten. Desuden er “soberly” og “den kløgtige knøs” åbenlyst to forskellige tolkninger af resten af verset, der gør karakteristikkene af Telemachos’ karakter uens. Når Wilson skriver “boy”, er det således både et middel til at klare versmålet og en del af hendes generelle oversættelsesstrategi. I øvrigt kan man bemærke, at Due faktisk også uden direkte tekstbelæg indsætter et ord, der peger i retning af ungdom (“knøs”), og modsat Wilson erstatter Due allerede i næste vers et navn, der står eksplicit i teksten, med et patronym. Man kunne hævde, at Wilson og Due ikke er helt så forskellige, som man umiddelbart skulle tro.

Hermed når vi til selve oversættelsen. Vi har ovenfor gennemgået og diskuteret, hvad Wilson selv siger om sin oversættelse og sine mål, men spørgsmålet er, om hun faktisk opnår det, hun vil. I det følgende kommer en række eksempler på både positive og negative aspekter af hendes oversættelsesteori og -praksis. Det første, man bemærker i indholdsfortegnelseens oversigt over de 24 sange, er, at de alle har fået en titel, og at samme titel står angivet prominent ved begyndelsen af hver sang. I sig selv kan dette være en simpel og neutral måde at fortælle, hvad de enkelte sange handler om, men i dette tilfælde er der mere på spil. Wilson har nemlig givet flere sange temmelig kontroversielle titler, f.eks. “The Boy and the Goddess” (1. sang), “A Pirate in a Shepherd’s Cave” (9. sang) og “Bloodshed” (22. sang). Før vi overhovedet begynder på *Odysséen*, har vi således opfattet Telemachos som et rent barn (1. sang), vi ser Odysseus som slynglen (piraten), mens kyklopen er en simpel hyrde (9. sang), og vi har fået et alt andet end heroisk billede af Odysseus’ nedkæmpen af bejlerne (22. sang).

Man kan diskutere, om dette er et rimeligt greb fra Wilsons side. På den ene side styrer hun hermed i temmelig høj grad vores forventninger til teksten, på den anden side støtter hun et af sine vigtigste formål, nemlig helstøbte karakterskildringer, hvor hun med rette opfatter sig selv som nyskabende. Særlig oplagt er — ud fra f.eks. de netop nævnte titler på 9. og 22. sang — den revurdering, som vi ifølge hende må foretage af Odysseus.

Valget af jambisk pentameter som versemål er et kunstnerisk valg, og som vers fungerer de enkelte passager fint. Tabet kan siges at være, at læseren ikke får en rigtig fornemmelse for de homeriske vers retoriske og lydlige fænomener. F.eks. hedder det i 21. sang, hvor en af de mest prominente bejlere, Eurymachos, i en bestemt og hård tone fortæller Penelope, hvorfor de ikke vil acceptere, at en tigger prøver at spænde Odysseus’ bue:

Græsk tekst:

ἢ πολὺ χεῖρονες ἄνδρες ἀμύμονος ἀνδρὸς ἄκοιτιν //
μυῶνται, οὐδέ τι τόξον ἐϋξοον ἐντανύουσιν.

Emily Wilson:

‘Those men are weak! //
They court a fighter’s wife, but cannot string his bow!

Otto Steen Due

Det er nok svagere folk der frir til en stærkeres hustru //
her! De kan ikke engang få strengen spændt op på hans bue!

Wilson mister de åbenlyse retoriske greb ved modstilling af begreber (χεῖρονες — ἀμύμονος, ringere — ædel), ordparallel (ἄνδρες — ἀνδρὸς, mænd — mand) og allitteration med “alfa” og fordoblingen af -ξο-. Det er klart, at en oversætter ofte ikke kan eller skal gøre præcis det samme som i forlægget, men det vil dog normalt være en fordel, hvis læseren gennem oversættelsen kan se, at der foregår noget specielt i forlæggets sprogbrug. Til Wilsons forsvar kan dog måske siges, at “weak — fighter” udmærket kan betragtes som en modstilling, og i hvert fald én af os mener, at Wilsons tekst er meget tættere på den homeriske kraft i passagen, end Due er i sin lidt flade oversættelse, hvor han tværtimod underspiller mændenes svaghed.

Om formel-elementerne — og især de smykkende adjektiver — siger Wilson på side 84 i den indledende beskrivelse af, hvordan hun oversætter:

The formulaic elements in Homer, especially the repeated epithets, pose a particular challenge. [...] [I]n my version, I have chosen deliberately to interpret these epithets in several different ways, depending on the demands of the scene at hand.

Dette er særdeles vigtigt. Homeriske vers er fyldt med smykkende adjektiver, der virker særprægede på os. Når solen står op hos Homer, står den næsten altid op med den samme formulering, men Wilson varierer altså gentagelserne. Hun begrundet det på følgende måde på side 84:

In an oral or semiliterate culture, repeated epithets give a listener an anchor in a quick-moving story. In a highly literate society such as our own, repetitions are likely to feel like moments to skip. They can be a mark of writerly laziness or unwillingness to acknowledge one's own interpretative position, and can send a reader to sleep.

Mange, men langt fra alle, fortolkere vil opfatte dette som stærkt problematisk. Wilsons valg har den fordel, at teksten måske bedre gengiver det smukke homeriske sprog uden at irritere den moderne læser, og hun er langt fra den eneste, som varierer oversættelsen af bestemte smykkende adjektiver. Men omvendt skal man være opmærksom på, at gentagelsen i den græske tekst også medvirker til at skabe struktur og paralleliteter i værket, hvilket derfor let går tabt i Wilsons oversættelse. Man kan tage flere eksempler, men her vælger vi blot ét simpelt et. Det drejer sig om Agamemnons replik i underverden i 24. sang, hvor han grubler over, hvad der er ret og rimeligt, hvilket er en fin afrunding på den udødelige Zeus' replik på Olympen om samme moralske problemstilling i 1. sang. Agamemnon grubler altså:

Græsk tekst:

ὄλβιε Λαέρταο πάϊ, πολυμήχαν' Ὀδυσσεῦ, //
ἧ ἄρα σὺν μεγάλῃ ἀρετῇ ἐκτίσω ἄκοιτιν. //
ὡς ἀγαθαὶ φρένες ἦσαν ἀμύμονι Πηνελοπέει, //
κούρη Ἰκαρίου, ὡς εὖ μέμνητ' Ὀδυσῆος, //
ἀνδρὸς κουριδίου. τῷ οἱ κλέος οὐ ποτ' ὀλεῖται //
ἧς ἀρετῆς, τεύξουσι δ' ἐπιχθονίοισιν ἀοιδὴν //
ἀθάνατοι χάριεσαν ἐχέφρονι Πηνελοπέει,

Emily Wilson:

Lucky you, //
cunning Odysseus: you got yourself //
a wife of virtue—great Penelope. //
How principled she was, that she remembered //
her husband all those years! Her fame will live //
forever, and the deathless gods will make //
a poem to delight all those on earth //
about intelligent Penelope.

Otto Steen Due:

Lykkelig er du, du søn af Laertes, du snilde Odysseus! //
Du fik en hustru så god som nogen i verden kan eje. //

Hvor klog var hun dog ikke, Ikarios' prægtige datter //
Penelopeia! Hvor fast bevared hun ikke sin troskab! //
Aldrig skal hendes ry og berømmelse tabes af minde. //
Guderne selv vil skænke de jordiske menneskevæsner //
dejlige sange der priser den kløgtige Penelopeia.

I Wilsons tekst er det umuligt at gennemskue, at Agamemnon her — for første gange i værket — ændrer formelverset: διογενὲς Λαερτιάδη, πολυμήχαν Ὀδυσσεῦ, fra sin faste form (16 gange) til ὄλβιε Λαέρταο πάϊ, πολυμήχαν Ὀδυσσεῦ, men der synes at være en væsentlig pointe i den originale tekst: Agamemnon "fjerner" Zeus og knytter dermed Odysseus sammen med sin gamle far, Laertes, som Odysseus netop er på vej hen for at møde. Ud over at være potentielt virkningsfuld på tilhøreren kunne en "udskiftning" af en gud med en fader også sige noget om Odysseus som familiemenneske.

Odysseus er naturligt nok Wilsons fokuspunkt. Ikke blot opfatter hun ham, i modsætning til andre oversættere, ikke som en imponerende maskulin "helt", men han sættes samtidig over for karakterer, som normalt ikke fremhæves som andet end negative og/eller svage. Væsentlige er her især Nausikaa og Polyphem, som vi skal se nærmere på. Først skal vi dog betragte Odysseus selv. *Odysséens* første ni vers fastlægger den karakter, som vi oplever igennem hele værket:

Græsk tekst:

Ἄνδρα μοι ἔννεπε, Μοῦσα, πολύτροπον, ὃς μάλα πολλὰ //
πλάγχθη, ἐπεὶ Τροίης ἱερὸν πτολίεθρον ἔπερσε· //
πολλῶν δ' ἀνθρώπων ἴδεν ἄστεα καὶ νόον ἔγνω, //
πολλὰ δ' ὃ γ' ἐν πόντῳ πάθεν ἄλγεα ὄν κατὰ θυμόν, //
ἀρνύμενος ἣν τε ψυχὴν καὶ νόστον ἐταίρων. //
ἀλλ' οὐδ' ὧς ἐτάρους ἐρρύσατο, ἰέμενός περ· //
αὐτῶν γὰρ σφετέρησιν ἀτασθαλίησιν ὄλοντο, //
νήπιοι, οἳ κατὰ βοῦς Ὑπερίονος Ἥελίοιο //
ἦσθιον· αὐτὰρ ὁ τοῖσιν ἀφείλετο νόστιμον ἦμαρ. //

Emily Wilson:

Tell me about a complicated man. //
Muse, tell me how he wandered and was lost //
when he had wrecked the holy town of Troy, //
and where he went, and who he met, the pain //
he suffered in the storms at sea, and how //
he worked to save his life and bring his men //
back home. He failed to keep them safe; poor fools, //
they ate the Sun God's cattle, and the god //
kept them from home.

Otto Steen Due

Muse, fortæl mig om manden, den aldrig forlegne, der flakked //
viden omkring da han først havde styrtet det hellige Troja, //
manden der så mangfoldige folk og fornam deres lynne //

og stod utallige kvaler igennem på vej over havet, //
stred for at redde sit liv og få bragt sine svende tilbage. //
Dem fik han dog ikke frelst trods al sin ihærdige stræben. //
Thi de forbrød deres liv ved egen formastelig fremfærd, //
tåber til hobe der satte den højthenvandrende Solguds //
bøfler til livs så at guden betog dem tilbagekomstdagen.

Wilson er allerede berømt for i allerførste vers at have brugt “complicated” som oversættelse af *polytropos* i stedet for de gængse løsninger, hvor Odysseus beskrives som en mand, der aldrig mangler løsninger på problemer. Der kan siges meget om dette oversættelsesvalg, bl.a. er det — som allerede nævnt — et forholdsvis sjældent smykkende adjektiv, og det er meget vanskeligt at få oversættelsen “complicated” til at stemme overens med andre førklassiske (*Hermeshymnen*) og klassiske kilder (f.eks. Platon). Men en konsekvens er under alle omstændigheder, at hun — i modsætning til alle andre oversættere — allerede her gør Odysseus mere passiv end traditionelt. Med formuleringen “he wandered and was lost” fortsætter en form for magtesløshed, som heller ikke findes hos Due og andre oversættere, og “he had wrecked” er rent destruktivt og mere usympatisk ladet end f.eks. Dues “havde styrtet”. “He failed to keep them safe” er magtesløshed, og slutningen understreger i Wilsons oversættelse ikke, at det var mændenes skyld, men antyder snarere en kollektiv skyld. Ikke mindst har Wilson sørget for dette ved *ikke* at oversætte vers 7, hvor mændene ellers eksplicit selv får ansvaret for deres undergang. Det er en passiv og ikke heroisk Odysseus, vi skal møde i *Odysseen*. Odysseus er ganske rigtigt en kompliceret mand, men spørgsmålet er, om han også bliver det i Wilsons oversættelse.

De to anmeldere er ikke enige her. Den ene af os mener, at Odysseus netop er tydeligt kompliceret i Wilsons oversættelse: Vi møder en *helt*, der i den grad har vigtige guder på sin side, og som ofte har familie og fædreland i tankerne, men som samtidig opfører sig på måder, som vi og mange i antikken ofte ikke vil se som spor heroiske, og Wilson har lagt stor vægt på fremstillingen af dette. Jo mere tvivlsom Odysseus fremstår, desto større virker denne modsætning og kompleksitet.

At Odysseus er en kompleks karakter med positive og negative egenskaber er dog ikke så kontroversielt, som Wilson gør det til. Det kontroversielle er — mener den anden af os — Wilsons endimensionelle billede af Odysseus som en udelukkende led karl, der tænker på guld, damer og sig selv, og at man dermed ikke ser den anden side, hvor græske helte også har sans for familien, hustru, børn og fædreland, et synspunkt, Wilson afviser som en anakronisme på s. 60. Uanset hvordan vi betragter Wilsons løsninger, er effekten i hvert fald af en type, som vi næppe før har set i oversættelser af *Odysseen*. I det hele taget får Wilson som sagt præsenteret en række karakterer utraditionelt. Vi to anmeldere er enige om dette, men den ene af os ser det som positivt, den anden som negativt.

I den berømte 6. bog ankommer Odysseus til Phaiakernes ø, hvor hans første møde er med prinsessen Nausikaa, der traditionelt i oversættelser præsenteres som en genert og dydig ung pige. Allerede i første vers adskiller Wilson sig fra f.eks. Due. Verset indeholder to smykkende adjektiver: *polytlas* og *dios*. Det indledes hos Wilson simpelthen “Odysseus had suffered”, hvorved hun i oversættelsen af førstnævnte gør ham til en passiv modtager af skæbnens omstændigheder, mens Due lader ham kæmpe med formuleringen “den sejt udholdende lyse Odysseus”. Endvidere oversætter Wilson slet ikke sidstnævnte, mens Due bruger “lyse”. I den følgende beskrivelse af Nausikaa gør Due hende uden tvivl til en

traditionel, smuk, underdanig, bly viol, mens Wilson stræber efter en stærkere karakter. Man kan sammenligne følgende formuleringer:

Emily Wilson:

1. "the bed of Nausicaa"
2. "So lazy! But your mother should have taught you!"
3. "This is on my mind"
4. "to play ball"

Otto Steen Due:

1. "jomfruens leje"
2. "Sikken forsømmelig pige din mor har fået til datter!"
3. "Og det er jo mig der skal klare det hele"
4. "spillede sangbold"

Eksemplet er naturligvis blot en lille del af helhedsbilledet, og man bør læse scenen i sammenhæng, men pointen er her, at Wilson og Due går i præcis modsatte retninger i disse sager: Den ene vil ikke have noget som helst, der antyder den traditionelle pigerolle, mens den anden så åbenlyst *vil* have det.

I den ikke mindre berømte 9. sang, som Wilson jo har forsynet med titlen "A Pirate in a Shepherd's Cave", møder Odysseus kyklopen Polyphem, der modsat Nausikaa traditionelt præsenteres som et grusomt monster. Denne gang ved vi, før vi overhovedet *begynder* at læse sangen, at noget er anderledes, for titlens "pirat" må i vores ører være slynglen, når modparten er en "hyrde". Og allerførste vers i sangen lyder i Wilsons oversættelse: "Wily Odysseus, the lord of lies, answered", som er en voldsomt ladet og udspecificeret oversættelse af *polymethis*. I Dues danske oversættelse oversættes glosen mere simpelt med "den snilde, forslagne Odysseus", hvor man således omvendt giver formuleringen en mere positiv drejning. Det omvendte forhold illustreres hele vejen igennem historien, bl.a. i en central passage, hvor kykloperne beskrives som "mavericks" i stedet for "uden lov og ret", og hyrdeforestillingen understreges, da Polyphem driver sine får ud "whistling merrily"; her oversætter Due med "et skingrende pift".

Til alt dette er det let at sige, at Wilson går ud over forlægget, mens Due er tættere på, men det vil være forsimpelt. For det første går Dues oversættelse faktisk i den modsatte grøft og ender med at overdrive det mandlige og underspille det kvindelige. For det andet er de tidligere oversættelser del af en ureflekteret tradition, hvor der ikke er blevet sat spørgsmålstegn ved de forskellige karakterer. Og for det tredje har Wilson gjort det klart i indledningen, at hun oversætter ud fra, hvordan hun mener, at de enkelte passager skal opfattes. Det er således en velovervejet og konsekvent oversættelsesstrategi. Stadigvæk skal man dog være opmærksom på, at Wilsons tilgang er kontroversiel, og igen er vi anmeldere ikke helt enige om det forsvarlige i hendes tilgang.

Et helt centralt træk ved Wilsons oversættelse er Odysseus-figuren, der på mange måder fremstår ond og ubehagelig i en grad, som læsere af *Odysseen* ikke er vant til. Wilson føler sig som sagt ikke bundet til systematiske oversættelser af et bestemt græsk ord i forskellige passager, og flere gange kan læseren derfor ikke identificere det tema, som ordene (måske) danner i teksten. Det gælder ikke mindst de græske smykkende adjektiver, som oversættes på et væld af måder, ofte meget negative som eksempelvis

“scalawag” (et politisk stærkt negativt ladet, amerikansk ord om en fra sydstaterne) og “lord of lies, lord of suffering”, som nærmest frembringer et satanisk billede. Denne tilgang, hvor Wilson tager udgangspunkt i overordnede fortolkninger (i dette tilfælde af Odysseus), har naturligvis indflydelse på hendes håndtering af forskellige passager og beskrivelser i hele *Odysseén*. Som eksempel kan man tage gloserne *atasthalia*, *atasthalos*, *atasthalon*, som hører til samme ordstamme, der angiver dumhed, som koster dyrt for andre, men dog især for én selv. Det er en alvorlig form for dumhed, og man kunne argumentere for, at det er vigtigt, at den kommer frem, når gloserne bruges. Wilson varierer imidlertid oversættelserne kraftigt: Nogle gange oversætter hun med ”fool” eller ”foolishness”, men hun har også andre valg, og nogle gange oversætter hun dem simpelthen ikke.

Man kan hævde, at et vigtigt element hermed nedtones, ikke mindst i beskrivelsen af bejlerne, og der er andre steder, hvor bejlerne netop fremstår mindre skyldige i alvorlige forbrydelser. Wilson skriver selv herom på side 28:

Greed, ingratitude, and rudeness are annoying but, one might think, rather trivial faults. These boorish, selfish, immature young men are certainly unpleasant to be around, but not necessarily the epitome of evil, and it may be difficult to understand how anybody could think they really deserve death.

Wilson antyder tilsyneladende, at Odysseus er for hård i sin behandling af bejlerne, men det kan diskuteres, om hun her gør brug af moderne snarere end antikke standarder. Hvis man ikke overholder decorum i sociale sammenhænge, er man i den græske verden ikke blot “annoying” og “trivial”, men bryder nogle helt fundamentale, essentielle regler for rigtig opførsel. Bejlerne er ikke “onde” i en moderne forstand, men omtalen af dem hos Homer er særdeles negativ; de udviser i *Odysseén* ikke blot “hybris”, men “overdreven hybris” (ὕπερβιον ὕβριν ἔχοντες), og Wilsons oversættelser i f.eks. 1. sang (“you are taking this too far”) og i 4. sang (“arrogant as usual”) synes at være meget milde. Det samme gælder nær *Odysseéns* slutning, hvor Medon og Halithertes advarer bejlernes fædre mod at ville hævne deres sønner, fordi disse selv bar skylden. I Wilsons oversættelse bliver Haliertes’ hårde ord dog milde, så bejlernes skyld synes mindre og Odysseus’ drab dermed mere urimeligt:

Græsk tekst

ὕμετέρους παῖδας καταπαυέμεν, //
οἱ μέγα ἔργον ἔρεζον ἀτασθαλίησι κακῆσι, //
κτῆματα κείροντες καὶ ἀτιμάζοντες ἄκοιτιν
ἀνδρὸς ἀριστῆος. //

Emily Wilson

when we were telling you to stop your sons //
from acting stupidly. They did great wrong, //
through their impulsiveness; they skimmed the wealth //
of an important man, and disrespected //
his wife,

Otto Steen Due:

om at få kaldt jeres sønner tilbage fra dårskabens veje //
når de forsyndet sig groft og med en forbryderisk dumhed //
øded en stormands gods og ringeagted hans hustru

De er, som Wilson skriver, ganske rigtigt dumme (ἄφροσυνάων), men i passagen har vi netop et eksempel på, at Wilson oversætter *atasthaliesi kakesi* til “impulsiveness”, så bejlerne nok ikke lyder så slemme, som de gør på græsk. Due oversætter f.eks. til “med forbryderisk dumhed”. Det mest interessante i passagen er måske Wilsons oversættelse af μέγα ἔργον ἔρεζον (“de gjorde en stor gerning” i negativ betydning) med “They did great wrong”. Kun 32 vers tidligere anklagede en af bejlernes fædre Odysseus for at have “done us all most monstrous wrongs”, men på græsk er formuleringen den samme. Når Odysseus siger det, bliver det altså voldsomt negativt, når bejlerne siger det, er det ikke helt så slemt.

Wilson's oversættelse er så særegen, at nogen utvivlsomt vil beskyldte hende for simpelthen at ændre eller sågar fjerne vers, for at hun kan få sin fortolkning til at passe. Hun er en oversætter som alle andre med en egen strategi og fremgangsmåde, og selvom hun flere gange kan synes at være tendentiøs, har hun allerede i sin indledning beskrevet, hvad hun gør. Hun er en domesticerende oversætter; oversættelsen skal gå naturligt ind i en moderne litterær tradition, uden at læseren generes. Men hun er samtidig en *synlig* oversætter. Som nævnt understreger hun selv kraftigt, at det har betydning, at hun er en kvinde, som oversætter *Odysséen*, og at vi skal have dette i baghovedet.

Oversættelsen er blevet mødt med mange roser og stor lovprisning, fordi tiden tydeligvis er moden til Wilsons opgør med den mandsdominerede oversættelsestradition af *Odysséen*. Selvom vi anmeldere reagerer ganske forskelligt på hendes tilgang og strategi, er vi dog enige om, at den fungerer som et korrektiv til hidtidige oversættelser, der ofte åbenlyst er gået i den anden grøft og har styrket de maskuline helte og svækket kvinderne. Otto Steen Due er et umådeligt godt eksempel på en oversætter, der gør kvinderne dydige og svage. Wilsons oversættelse skal derfor betragtes som et forsøg – og her ville Wilson helt sikkert være enig – på at få pendulet til at svinge i den anden retning. Om hun får det til at svinge for langt, vil der nødvendigvis være uenighed om. En af os mener, at hun nærmest koloniserer teksten, og at hendes egen tydelige tilstedeværelse i oversættelsen gør, at det strengt taget er manipulation af teksten. Den anden af os mener, at der i praksis blot er tale om en anden vægtning af væsentlige elementer i den græske tekst – en vægtning, som enhver oversætter må foretage, og som i Wilsons version nok går til grænsen, men til gengæld åbner op for en ny forståelse af *Odysséen*.